

A KEPÉSEK MUNKASZERVEZETE ÉS ÉLETMÓDJA A BODROGKÖZBEN

NAGY GÉZA

A jobbágyfelszabadítást, a jobbágyrendszer eltörlését ugyan már 1848 áprilisában törvénybe iktatták az országgyűlésen, a Bodrogek földesúri birtokain a jobbágyrendszer végleges felszámolása csak az 1860-es években következett be. Ennek oka egyrészt az volt, hogy az elzártág miatt az itt élő nép csak későn szerzett tudomást a jobbágyfelszabadításról, másrészt éppen a földesurak akadályozták meg a rendelet végrehajtását félve a robot vagy ahogy itt nevezték, az *úrdóga* elvesztésétől. A jobbágyfelszabadítás a bodrogekői falvak lakóinak csak a felét érintette, mivel ebben az időben már csak a lakosságnak a fele rendelkezett jobbágytelekkel, s ezek közül is elenyésző az egésztelkes jobbágyok száma. A földdel rendelkező jobbágyok túlnyomó része fél-, negyed- vagy nyolcadtelkes jobbágy. Karcsán pl. az 1828-as összeírás 27 féltelkes jobbágyot és 17 zsellért, az 1858-as összeírás pedig már csak 26 féltelkes jobbágyot és 6 zsellért vett számba a községben.¹

A Bodrogek lakossága számára ebben az időben még nem a földművelés volt a fő megélhetési forrás, hanem a halászat, madarászat, pákászat, méhészet, réti gyűjtögetés és az állattartás. Erre igen jó lehetőséget biztosított a végelethatalatlan nádas, víz, mocsár és a nagykiterjedésű rét, erdő.

A vízszabályozás a Tisza szabályozásával megkezdődik ugyan 1846-ban, de a Tisza és a Bodrogek szabályozása után is mintegy 70 ezer hold föld került víz alá. A bodrogekői mocsarak lecsapolása a csatornák kiépítésével, az 1896-ra elkészült két főcsatorna elkészültével fejeződött be. Ez a munka nemcsak a táj arculatát változtatta meg, hanem az itt élő nép megélhetését is nehezebbé tette. A lecsapolt mocsarak helyén földesúri birtok lett, a parasztság kezében pedig a régi jobbágytelkek maradtak csak. Ez nagymértékben rontott a lakosság megélhetésén, mivel a mocsarak lecsapolása után megszűnt az addigi megélhetési forrás.

A volt jobbágytelek az évtizedek során egyre kisebb lett, az öröklések következtében osztódott, s a falvak lakosságának többsége — néhány szerencsesebb gazdától eltekintve — a nincstelenek sorsára jutott, kicsúszott a talpa alól a föld, vagy már csak annyi jutott neki, hogy abból a családját nem tudta eltartani. A XIX. század végére a Bodrogek lakosságának 40—50%-a földdel egyáltalán nem rendelkezett, 30—40%-ának pedig csak 1—5 kat. holdig terjedő birtoka volt. Így azután nem túlzó az a megállapítás, mely szerint: „... kevés igényű, sokat nélkülöző s az esztendő minden szakában vegeterianus életmívelő

nép. Csak annyi gabonája terem, amennyit a kepén keres, kukoricát felében termel az uraságnál, ha kap.”²

A Bodrogeközben levő hercegi, grófi, bárói, nemesi és egyházi birtokok tulajdonosai a robot megszűnése után megkezdték birtokaik kapitalizálását. Mivel a robotra nem lehetett többé számítani, a gazdaságban bémunkásokkal dolgoztattak. A birtokokon azonban szinte teljes egészében külterjes gazdálkodást folytattak. A munkát a birtok területén kialakult tanyákon élő cselédség (béresek, kocsisok) végezte. Voltak azonban az uradalmakban olyan munkák is (aratás, kapálás szénakaszálás stb.), amelyeknek végzéséhez — annak sürgőssége miatt — sokkal több emberre volt szükség, s ezeket az embereket a nagybirtok közelében levő falvak szegényembereiből biztosították az uradalmak.

Az uradalmak főterménye ebben az időszakban a kalászos termény (búza, rozs, árpa, zab) volt. Ennek az aratását, cséplését gyorsan kellett végezni. Legolcsóbban ezt emberi erővel tudták az uradalmak megoldani. Mivel emberi erő bőven állt rendelkezésre a környező falvakból erre a munkára, az uradalmak tulajdonosai nem is igen igyekeztek gépeket vásárolni. A Bodrogeköz uradalmaiban alig néhány lóvontatású aratógépet lehetett csak találni még az 1940-es évek elején is, cséplőgépet is csak az 1920-as évek vége felé vettek többet.

A falvak lakói nem nagyon válogathattak a munkaalkalmakban, mivel ezeket az alkalmakat kizárólag csak az uradalmak biztosították abban az időben. Főnyereménynek számított akkor az olyan mezőgazdasági munka, mely az év 6—8 hónapjában volt végezhető. Aki ilyen munkát tudott szerezni, az már szerencsés embernek érezhette magát, mert családja számára — ha szűkösen is — biztosítani tudta a megélhetést. De még a 4—6 heti állandó munkára is mindig akadt fölös számú jelentkező. A bodrogeközi nincstelének az uradalmakban két lehetőség között választhattak: vagy éves cselédnek álltak, s akkor az uradalmakban kaptak lakást, kommenciót, vagy pedig hónapos, hetescselédnek és részesmunkásnak szegődtek.

Megfigyelhető azonban az, hogy igen kevés azoknak a nincsteléneknek a száma, akik a falujuk határában levő uradalmakra szegődtek gazdasági cselédnek. Ha mégis erre a sorsra jutottak, akkor elmentek inkább a harmadik határba, de a faluban nem vállaltak ilyen munkát. Cselédnek különben is csak azok mentek, akik semmiféle vagyonnal, még egy talpalatnyi földdel sem rendelkeztek. Akiknek volt háza, vagy egy kis darab földje, az semmi szín alatt nem vállalkozott a cselédeletre. A cselédsorból ugyanis a legtöbb esetben nem volt többé visszaút. Míg tehát cselédemberként szolgának érezték magukat, képésként viszonylag szabadabbak voltak, s ami a fő, mindig egymás között éltek, s együtt dolgoztak.

Az 1900-as évek elején egy-egy falu társadalmában még nem történt olyan átalakulás, mint később, az 1930-as évek végén tapasztalható volt. Ebben az időben ugyanis a vagyoni különbségek még nem voltak olyan nagyok, s a falvak lakói közül szinte minden családból dolgozott valaki az uradalmakban. A földnélküliek azért, mert megélhetésüket biztosítani kellett, akinek viszont földje volt, az a családtagjaiból azokat küldte dolgozni, akire a saját föld megművelésében nem volt szüksége. *Aratás* után a termés *asztagba* hordásakor.

szénahordáskor a falvakból szinte mindenki résztvett a *betakarításban*. Aki- nek fogata volt *fuvarosként*, akinek nem volt, az *gyalogmunkásként*.

A földdel rendelkezők azért vállalták az uradalmakban ezt a munkát, mert másképpen nem kaptak földet *részesművelésre*, és nem kaptak kaszálót, de legelőt sem adott bérbé az uraság másképpen, csak ha a falu vállalkozott arra, hogy a sürgős munkák idején munkát vállalnak az uradalomban.

Korábban már említettem, hogy gazdasági cselédnek nem álltak be a falu- ból a faluhoz tartozó uradalmakba, hanem inkább elmentek a harmadik falu- ba, ha erre a sorsra kényszerültek. Ez pedig azért volt, mert gazdasági cseléd- nek lenni utolsó dolog volt. Aki idáig jutott, azt a falu társadalma lenézte. Nem volt azonban ilyen sorsa annak, aki *hónapos*, *hetes* vagy *részesarató* volt az uradalomban éppen a korábban említett okok miatt. Igaz, ez a munka nem kötötte le a falusi embert teljes egészében, mert nem tartott egész esztendőn keresztül.

Egy-egy uradalomban ezek az idénymunkások mindig abból a faluból kerültek ki, amelyik falunak a határában volt az uradalom. Kivételt ez alól csak a *summások* képeztek, akik Heves megyéből és Mezőkövesd környékéről szerződtek a bodrogközi uradalmakba.

A falu maga is igyekezett biztosítani a maga részére a *részesmunkát*. Vi- gyázott arra minden falu, hogy más falu szegényemberei el ne vegyék a lehetősé- get előlük. Igaz azonban az is, hogy más falu szegényemberei is tiszteletben tartották az adott falunak az elsőbbségét a részesmunkára és erkölcstelennek tartották volna elvenni a munkát annak a falunak a szegényembereitől, ahol a birtok volt. Az uradalom is vigyázott mindig arra, hogy elsősorban onnan ve- gyen fel mindig munkást, ahonnan a szokásjog alapján addig dolgoztatott. Azok az uradalmak pedig, ahol a földek két község határához tartoztak, vigyáztak arra, hogy mindkét községből arányosan vegyenek fel munkásokat. Így például a Karcsához tartozó gróf Sennyey birtok aratásra, de más munkára is Karcsáról és Karosból, a pácini báró Sennyey birtok Pácinból és Karcsáról egyformán vett fel munkásokat az uradalomban előadódó munkákra. Egyik helységből csak akkor dolgozott több ember, ha a másik helységből nem jelent- kezett elegendő.

Különösen nem számított a falu társadalmában utolsónak a részesarató, a *kepés*. A kepés ugyanis nemcsak a földnélküliekből került ki, hanem *kepére jártak* a földdel rendelkezők közül többen is. Sőt, nagyobb részük földdel ren- delkezett, s éppenséggel még 5 holdon felüli is található volt köztük éppen úgy, mint ahogy a *fuvarosok*, illetve a *fuvarosgazdák* között. Sokan nem éppen a *kenyér* miatt vállalták, hanem azért, mert másképpen az uradalom nem adott földet részesművelésre vagy kaszálót, hanem csak ilyen munkák ellenében. Már pedig mind a földre, mind pedig a kaszálóra minden családnak szüksége volt a faluban, mert a családtagok száma mindenütt nagy volt.

A *kepések* azok a mezőgazdasági munkások voltak, akik valamelyik nagybirtokon, uradalomban az aratási munkák végzésére az uradalom meg- bízottjával vagy vezetőjével *szerződést* kötöttek. Minden uradalom meghatáro- zott számú kepést foglalkoztatott az aratás idején. Ez az évek során alakult ki. Ezek a munkások *csapatban* vagy *bandában* dolgoztak. Egy-egy csapatban vagy bandában 30—40 pár kepés dolgozott, de volt olyan csapat vagy banda is,

amelyikben több vagy kevesebb. A *kepésbanda* a legtöbb helyen nem alkalmi alakulat, nem egyik nyáron alakult, hanem évek óta együtt dolgozó emberek csoportja volt. Új tag csak akkor került a bandába, ha valaki elment onnan, nem vállalta tovább az aratást, meghalt vagy kiöregedett. Mert az *aratás* nehéz munka volt, kora hajnaltól késő estig hajtani kellett, „kiszedte az ember zsírját”, s aki nem bírt lépést tartani a többiekkel, arra rá kellett dolgozni. Éppen ezért minden kepésbanda igyekezett jó munkabíró embereket szerezni, hogy keressenek is az aratás ideje alatt. Persze ez nem jelentette azt, hogy öreg nem volt a bandában. Ez mindig a banda többi tagjaitól függött. „Öreget nem szívesen láttak magok közt a kepek, de aki több esztendőn keresztül dógozott a bandába, azt más nem lökhattük ki, mer annak is kellett a kenyér, nem halhatott éhen. Én mindég azt mondtam, hogy meg kell túrni az öreget, mer mink is megöregedjünk, osztán nekünk is jó lessz, ha megkereshessük a kenyeret. A vén Kopcsait is ki akarták eccer tenni a bandából, de én nem engedtem. Mondtam a gazdának, hogy adjunk neki a táblából egy darabot, osztán vágja magának, ahogy tudja. Rám is hallgatott a gazda. A vén Kopcsai külön darabot kapott, osztán vágta magának.”³

A kepek vezetője mindenütt a *kepésgazda* volt. Vele tárgyalt az uradalom a kepek dolgában, neki adták ki a munkát, neki kellett az embereket mozgatni, az elvégzett munkáért felelősséget vállalni. A *kepésgazdát* a Bodroglközben nem a kepek választották, hanem mindig az uradalom embere volt. Hogy ki került erre a posztra, az mindig attól függött, hogy kit tartott erre alkalmasnak az *uraság* vagy az *intéző*, de ez nem mindig volt elég, mert hozzá a gazdának meg kellett szerezni az emberek bizalmát is. Éppen ezért jó volt, ha a *gazda* becsületes emberként volt ismeretes, ha nem csapta be az embereket, mert hiszen az *uraságnak* is érdeke volt, hogy a *kepésgazda* tekintélyes ember legyen a saját bandájában.

A kepek ugyanis szívesebben álltak ahhoz a gazdához, akinek tekintélye volt előttük, amelyik *kepésgazdát* viszont rongy embernek ismerték, azt elkerülték, s ahhoz csak azok a kepek álltak be, akik nem nagyon szerették a munkát, éppen ezért más bandába nem kellettek.

A *gazda* hivatala nem egy esztendőre szólt éppen úgy, mint a bandatagok társulása. Voltak olyan *gazdák*, akik 20—25 éven keresztül vezették a bandájukat. Ha a tagok meg voltak vele elégedve, akkor megmaradtak mellette évenként keresztül. Az ilyen *kepésgazdákkal* az uradalom is másképpen beszélt, mert azért nem lehetett közömbös az uradalom előtt sem, hogyan végezték vagy végzik a munkát. Előfordult olyan is, hogy az *uraságnál* áskálódni kezdett valaki a *kepésgazda* ellen. Ha ez kiderült és bandatag volt az illető, akkor kiközösítették a kepek maguk közül az ilyen embert.

A *kepésgazda* amikor megtudta, hogy melyik táblát kell aratni, rendszerint kiment előre néhány társával megnézni a *terményt*. Ha a *termény* olyan volt, hogy nem volt érdemes learatni, mert nem kerestek volna semmit a kepek, akkor ő egyezkedett az uradalommal. Annak a *táblának* a learatása ilyenkor meg egyezés szerint történt. Itt nem volt érvényben a szerződésben rögzített bér, hanem azon felül fizetett az *uraság*. Ilyen esetben vagy a *terményen* kívül adott bizonyos mennyiségű lisztet, szalonnát, pálinkát, vagy pedig úgy egyeztek, hogy nem kéri a szerződésben rögzített bért, hanem bizonyos mennyiségű

terményt kapnak naponta arra az időre, míg annak a táblának az aratása tart. Amikor az uraság repcét kezdett termelni, annak a learatása is a kepekre várt. Itt sem a szerződésben megszabott bérért arattak, hanem a legtöbb esetben napszámbért fizetett az uradalom.

Előfordult olyan eset is, hogy az uradalom a megkezdett táblában szerette volna a munkát befejeztetni estére. Ehhez viszont a kepeseknek jobban kellett volna haladni és későig aratni azon a napon. Ha áldomást ígért a gazdának az intéző, akkor el is érte az uradalom a célját, mert learatták a táblát.⁴

A *kepegazda* nem mindenütt dolgozott. Karcsán például egyáltalán nem vett részt az aratásban, inkább csak ellenőrizte a munkát és tárgyalt az intézővel. Ugyanakkor a Bodroglókörz néhány uradalmában (pl. Vajdácskán) ugyanúgy dolgozott, mint a többi kepe.

A kepegazda után következett rangsorban az *első kaszás*. Sok helyen a gazda helyettese is volt, ha a gazda nem volt jelen az aratás helyén, akkor a kepek dolgában ő intézkedett. A kepebandában az első kaszás tisztét mindig a legerősebb, legjobb kaszás töltötte be. Feladata volt az iramdiktálás. Ahogy ő haladt a sor elején, úgy kellett haladni a többi kaszásnak is. Éppen ezért nem lehetett akárki elől, mert az első kaszás húzásától függött a többiek munkaüteme is és a kereset is. Persze az első kaszásnak nemcsak a saját erejéhez kellett igazodni, hanem az egész banda munkabírását figyelembe kellett vennie.

Ha valaki az erejével kérkedett, akkor a bandában hárman-négyen összedték erejüket, tudásukat és megszegyenítették azzal, hogy utána eredtek és *kikaszálták* az első kaszást. Ez azt jelentette, hogy az első kaszás után kaszálók erősebb ütemben kaszáltak, s amikor utolérték, kikerültek az első kaszást és elibe kerültek.

Az első kaszás után következtek a többiek erő szerint, míg leghátul rendszerint a leggyengébb kaszás haladt. Amikor kiérték a rend végére, megfenhették a kaszát, majd új rendbe kezdhettek, s ekkor ittak vizet is, már aki szomjas volt.

Minden *kaszás*hoz tartozott egy marokszedő, a *félkezes*. A félkezesnek az volt a kötelessége, hogy a kaszás után felszedje a *markot* és *kévé*nként lerakja a tarlóra. A *félkezes*nek a munkája igen nehéz volt, mert egész nap derékban meghajolva szedte a markot háttal haladva a kaszás után.

Amikor kiérték a renden, akkor a *kaszás* és *félkezes* visszafelé kötelet csinált és felkötötte a terményt, vagyis kévébe kötötte, ha az száraz volt. Volt olyan eset is, hogy füves lévén a termény, félnapig száradni hagyták markonként és csak száradás után kötötték fel.

A kepek általában 1—2 markos *kévé*ket kötöttek. Egy *markos*nak azt a *kévé*t nevezték, amelyikbe annyi szál termény volt, amennyi a félkezes egyik hóna alá került szedés közben.

Kezdetben a kaszás és félkezes kötötte fel tehát a terményt, amikor mentek visszafelé a soron. Az 1920-as évek közepétől annyi változás történt a kepek munkamegosztásában, hogy három pár (három kaszás és három félkezes) állt össze egy *bokor*ba. A három párból két pár aratott, a harmadik pár marokszedője, félkezese kötelet csinált és leteregette, a kaszás pedig kötött. Minden nap váltották egymást úgy, hogy a kötés harmadnaponként került egy-egy

párna. Volt olyan beosztás is, hogy nem párban álltak ki az aratáshoz, hanem egy kaszáshoz egy félkezes és egy kötő tartozott, de ez már csak az 1940-es évek elején kezdett terjedni.

Az aratásnál sok vízre volt szükség, mivel a kepén sok ember dolgozott együtt. Az uradalom szerződésben vállalta, hogy a tábla végébe minden nap odavitet egy lajttal, vagy pedig hordóval ivóvizet, de a kepeknek kellett gondoskodni emberről, aki a lajttól bevitte a vizet a táblára, ha a kaszás vagy félkezes inni akart. Ezért minden kepebandában volt egy *félkezeszámba* vett vízfordó is. Vízfordónak rendszerint 12—14 éves fiúgyermeket alkalmaztak. Olyan családból került, ahol nem nagyon volt munkabíró ember, vagy a kepegazda gyerekei, vagy jóemberének gyerekei közül. Elég terhes volt a vízfordó feladata is, hiszen neki is akkor kellett kimenni a határba, amikor a kepek mentek, s akkor mehetett csak haza, amikor a kepek befejezték a munkát. Napközben igen sokszor végig kellett vinni a két darab 10 literes kannát a táblán és önteni a vizet annak, aki kérte. Ugyanakkor az ő feladata volt az étkezésekhez a tűz megrakása távolabb a terménytől naponta háromszor, a tűz táplálása, a nyársak elkészítése. Neki kellett az étkezések befejeztével a tüzet beoltani, rendet csinálni.

A kepek között a *kaszás* mindig férfi volt, a *félkezes* pedig leány, asszony, esetleg fiatal fiú 13—17 éves korig. Ha a családból az apa kaszás volt, akkor a félkezesnek vagy a feleségét, vagy a leányát, vagy esetleg suhanc fiát vitte. Ha a családban olyan nagyobb gyermek volt, hogy ezt a munkát már el tudta végezni, akkor az asszony nem ment a kepe, hanem otthon főzött, mert a kepeknek minden nap ebédet kellett vinni.

A kepek munkája reggel 2—3 órakor kezdődött. Ha nem volt harmat, akkor hozzákezdtek azonnal a munkához, ha azonban harmat volt, akkor meg kellett várni, míg az felszáradt. Arattak reggel fél nyolc—nyolc óráig, akkor pedig leültek *früstökölni*. A *früstök* 9 óráig tartott és mindenki azt evett, amit reggel vitt magával a tarisznyában. Rendszerint szalonna, kenyér, hagyma, uborka volt a reggeli. 9 óra után megkezdték újra a munkát és arattak addig, míg az utolsó *ebédhozó* meg nem érkezett. Bárhol voltak ugyanis a *határban*, délben a kepek mindig főtt ételt ettek, amit minden délben kivitt valaki hazulról. Az ebédet vagy a feleség, vagy a nagyobb gyerekek vitték ki a határba. Úgy indultak el vele, hogy legkésőbb déli 12 órára kiérjenek. Az ebédhordók a falu szélén megvárták egymást és csapatostól mentek. Ha a családban nem volt olyan gyerek, aki vihette volna az ebédet és az anya sem tudta vinni valamilyen oknál fogva, akkor felfogadtak egy gyermeket a faluból, aki hordta az ebédet. Ezért a munkáért a kepe rendszerint egy ruhát vett a gyerekeknek.

Az ebéd általában kétféle volt. Az első fogás valamilyen leves, a második valamilyen tésztaféle. *Levesételek*: zöldbaleves, tarkabab-leves habarva, rántva; fehérbaleves belefőzött *lecsketésztával*, krumplileves, káposztaleves, savanyúleves, *gombódaleves*, dara és krumplibere, húsleves. *Galuskafélék*: túróval, mákkal, káposztával, krumpligaluska (trapacska), *lángelött*, derelye, gombóc, *kuricinka* stb. *Tésztafélék*: Csöröge, puffancs, paraszttorta, vastaglángos, krumplilángos, grízeslángos, mákossütemény.

A levesételeket az 1920-as évek közepéig az ételhordók *cserépszilkében* vitték a mezőre. A szilkét *kantárba* tették. A második fogást tálba tették és

kosárban vitték kendővel letakarva. Később a cserépszilkét felváltotta a zománcozott ételhordó kanna, de a kosár megmaradt. A mezei étkezésnél kezdetben fakanalat, később bádogkanalat használtak. Ha késre volt szükség, mindenki a saját bicskáját használta. Villát egyáltalán nem használtak.

Ha az ételhordók fél tizenkettőkor megérkeztek, akkor kezdődött meg az ebéd. Ha később érkeztek meg, akkor kezdték az ebédet, addig dolgoztak. Az ebéd általában egy óra hosszúra tartott. Amikor azonban az ebédhordók elmentek, a kepesek nem álltak fel, hanem kiverték a kaszát, ha szükséges volt és ledőltek délelni. Általában délután kettőig, fél háromig tartott a hűvösben a szundikálás, de ha nagy volt a meleg, akkor három óráig is elhúzódott. Ekkor újra megkezdődött a munka és megállás nélkül dolgoztak délután 5—6 óráig. Ekkor újra egy rövid pihenő következett, az uzsonnázás. Aki éhes volt, a magával hozott ennivalóból evett, aki pedig nem, az pihent. Az uzsonna általában egy fél vagy egy óra hosszat tartott. Ekkor újra munkához láttak és dolgoztak este 9—10 óráig.

Napszállat után rendszerint a *keresztelés* kezdődött. Ha esőre nem volt kilátás, akkor napszállatig arattak, s amikor a nap szállóban volt, megkezdtek a kévek összehordását és a keresztbe rakását. A *keresztet* nem mindenki rakta, hanem csak néhány hozzáértő ember, míg a többi hordta össze a kéveket. A kepegazda a nap befejeztével megsámolta a kereszteteket, egyrészt hogy tudja azt, mennyit kerestek azon a napon, másrészt pedig, hogy be tudjon számolni az intézőnek a napi munkáról. Ha napközben esőre állt az idő, akkor hanfarabb is hozzákezdtek a kereszteléshez, a kereszttek összerakásához.

A kereszt alsó kéréjét, a *bujtató kéréjét* úgy kellett elhelyezni, hogy a kalásza ne érje a földet, ezért azt vissza kellett hajtani. Erre a bujtató kévére rakták a *keresztlábakat* úgy, hogy a kéve kalászos része befelé volt. A kereszt tetejére került a *pap*, amely egy kéve volt úgy megtörve és kalászával lefelé, hogy az eső lefolyt a keresztől, nem tudta megáztatni a kereszt belső részét. A keresztet jól lekötötték, hogy a viharos szél ne tudja felborogatni, mert ha ilyen történt, a kepeseknek kellett kiszárítani és újra összerakni, de azért már nem járt fizetés.

Előfordult az is, hogy kint aludtak a kepesek a tarlón. Ez akkor fordult elő, ha a falutól messze arattak, vagy gyomos, füves volt a termény és amit délután arattak, azt nem lehetett bekötni, keresztbe rakni. Ilyenkor — ha holdvilágos éjszaka volt — éjjel kötötték fel és rakták keresztbe a terményt.

A tarlót a kepesek nem gereblyélték fel. Ez az uradalom feladata volt. Amikor azonban megtörtént a tarló felgereblyélése, akkor a kepeseknek kellett a *kaparékot* felkötni és a kereszttek tövéhez tenni a felkötött kaparék kéréket.

A kepesek ruházata nem különbözött a falusi aratók ruházatától. Lábbelijük szinte kivétel nélkül a használt csizmaszárból készített *bocskor* volt. A férfiak az első világháborúig vászonból készített, lábszárközépig érő, alul rojtos széleszárú *gatyát* viseltek felsőruhaként. Az első világháború után a fiatalabbaknál ezt felváltotta a *cájnadrág*, s a bocskor helyett néhány helyen bakancs került a lábra. Ugyanakkor a szegényebbeknél nem volt ritka a kékre festett házivászonból készült nadrág. Ezt otthon varrták az asszonyok kézzel fehér vászonból, majd elkészülte után házilag befestették. A nadrág alatt az idősebbek

hosszú, a fiatalabbak térdig érő vászongatyát viseltek. A nadrág bokáig ért, a hosszú vászongatyá viszont egy tenyérrnyivel rövidebb volt.

Felsőtestükön az idősebbek vászoninget, a fiatalabbak boltban vásárolt, erősebb anyagból készült hosszúujjú inget viseltek. Aratáskor sem vetették le az inget, legfeljebb kigombolták és az ujját felgyűrték. Ezenkívül felső ruházat-ként *lajbit* vagy *ujjast* is vittek magukkal a határba, de ezt csak akkor vették magukra, ha mentek ki a határba vagy jöttek haza és az idő hűvös volt. Aratáskor a munkában csak ingben dolgoztak. Fejükön szalma- vagy posztókalapot hordtak. A szalmakalap vagy a maga színében volt, vagy pedig feketére volt festve. Olyan volt az alakja a szalmakalapnak, mint a posztókalapnak, a széles-karimájú szalmakalapot nem hordták.

A férfiaknál még a ruházathoz tartozott a vászonból készült deréktól lábszárközépig érő kötény, melyet *surcna* és *vastagkötőnek* neveztek. Ez a félkezesek viseletéhez is hozzátartozott. Ezenkívül a kaszások felszerelése volt a *kasza* a rászerelt *csapóval*, a *fenőkő* a nadrágszjira akasztható *tokkal*, az *üllő* és a *kaszaverő kalapács*. A kaszát früstökkor és ebéd után *verték ki* azon a helyen, ahol reggeliztek és ebédeltek.

A nők is használt csizmaszárból készített bocskort viseltek lábbeliként. Alsó ruhaként vászonból készült *pendelyt*, e fölött pedig vagy kékre festett házivászonból, vagy boltban vett anyagból varratott lábszárközépig érő szoknyát hordtak. Felsőtestükön vászonból vagy gyolcsból készült *ingvállat* viseltek rövid ujjal, s ennek az alját bekötötték a szoknyába. Ezen felül volt a vásárolt anyagból készített hosszúujjú blúz vagy *litya*. Ez bő volt és szellős. Ha a félkezes ingvállban szedte a markot, akkor kezére vagy ruhaujjat húzott fel, vagy kendővel bekötötte, hogy a csupasz kezeszárát a kalász vagy a szűrő ki ne verje. Az első világháborúig a nők fejükre *hátraszorítót* kötöttek. Ez a homlok felső részét eltakarta, a haját a fejhez szorította, a fejről lefutó izzadságot elfogta. Ezen felül volt még a *fejrevaló kendő*. Az első világháború után már csak az asszonyok viseltek nyáron hátraszorítót, a lányoknak már csak fejkendő volt a fejükön. Fedetlen fejjel azonban sem az asszonyok, sem a lányok nem arattak.

A félkezesek felszereléséhez csak a *sarló* tartozott, de ez sem mindenütt, mert volt aki marokszedésnél nem használta a sarlót, hanem kézzel szedte a markot.

A nők aratáskor a határba menet és a határból jövet nem abban a felsőruhában voltak, amelyikben arattak. A határba a munkaruhájukat az abroszba kötött *ajdába* (batyuba) vitték a hátukon. Amikor kiértek, átöltöztek és úgy kezdték a munkát, majd a munkanap végén újra csak átöltöztek a tábla szélén. Egyedül a bocskor volt az, amely hazafelé is a lábukon volt.

Az uradalmak a kepekkel a *szerződést* kora tavasszal, rendszerint márciusban kötötték meg. A szerződéskötésnek a Bodrogközben kétféle módja volt ismeretes. Ahol állandó kepebanda volt az uradalomban és nem volt panasz a munkájukra, ott a kepegazdának üzent az intéző és a szerződést megkötötték. (Csak egy példányban készült mindenütt a szerződés, ezért sehol sem sikerült találni belőle.) Aláírta az uraság nevében az intéző, a kepek nevében először a kepegazda, majd a kepegazda hazavitte és a bandája tagjaival aláíratta. Az aláírások után visszavitte az intézőnek és az őrizte egy esztendeig.

Ha a kepésbanda alkalmi társulásként jött csupán létre, akkor az uradalom a kiszemelt és megbízott emberek útján szervezte meg az aratókat. A kiszemelt emberekkel beszélt az intéző, azok pedig megbeszélték azokkal az emberekkel a faluban, akiket a bandába akartak szerződtetni. Ha beállt a kepés ahhoz az emberhez, aki beszélt vele, akkor egy megbeszélt időpontban összegyűltek a községházán és ott megszövegezve a szerződést az intéző jelenlétében felolvasták, majd mindenki aláírta. A szerződés itt is egy példányban készült és az intéző ezt is magával vitte.

A szerződés két dolgot tartalmazott. Az egyik az elvégzendő munka volt, a másik pedig az elvégzendő munkáért járó bér. A munka végzésére területet nem határoztak meg. Vállalniuk kellett a kepéseknek, hogy az uradalom területén levő búza, rozs, árpa, zab terményeket learatják, keresztbe rakják, a kaparékot felkötik, esetleg bizonyos számú napot az uradalomban is kötelesek dolgozni az aratáson kívül. Volt olyan uradalom is, ahol a kepéseknek vállalni kellett, hogy hordáskor a kévéket szekérre adogatják és az asztagnál a szekérről leadogatják a kévéket. Ezután a szerződés részletesen felsorolta, hogy mit fizet az uradalom a szerződésben meghatározott munkáért.

A bérezésre a Bodroghközön három módozatot különböztethetünk meg aszerint, hogy kinek a birtokán arattak a kepések, illetve milyen volt a tulajdonos. A grófi, bárói birtokokon általában kevés eltérés volt a fizetésben. Másként volt a fizetés a kisebb, az úgynevezett nemesi birtokokon, míg legkevesebbet fizetett az aratásért a kepéseknek az egyházi birtok intézője. Mindhárom helyen azonban két részből állt a bérezés. Egyrészt a termés bizonyos hányadából, másrészt pedig a hetenként vagy havonként kiadásra kerülő *kosztból*. Ezt előre adták mindig, és a kiosztás vasárnap reggel került sorra.

A grófi és bárói birtokokon az első világháborúig a kepések *tizedébe* vagy *tizenegyedébe* arattak. Ez azt jelentette, hogy a kepéseké volt a learatott termés keresztjeiből a tizedik, illetve a tizenegyedik kereszt. Az első világháború után ez megszűnt, és a kepések része a tizenharmadik kereszt lett. Ezenkívül megkapták a heti *kosztot*, amely egy-egy kaszás számára a következő mennyiséget tette ki: 11,— kg liszt, 1,5 kg szalonna, 1,— kg hús, 0,25 kg só, 1,5 l pálinka. Adott ezenkívül az uradalom minden kepésnek 2 vékás (600 négyszögöl) krumpliföldet *mindibe*. (Itt minden termés a kepésé volt.) 2 kat. hold tengeriföldet *felébe*, de a kepés köteles volt a saját költségén szántatni és a saját vetőmagjával bevetni.

1930 után már az uradalom szántatta és vettette a tengeriföldet, de ekkor már *harmadába* adta a kepésnek, vagyis az uradalomé volt a termés kétharmada, míg a kepés csak egyharmadát vihette haza a termésnek.

A *félkezes* *kosztja* a szalonna és pálinka kivételével ugyanannyi volt, mint a kaszásé, míg a szalonnának és a pálinkának csak a felét kapta. Ugyanígy felét kapta a félkezes a terményjárandóságnak is az aratás végén.

Nem minden birtokon, de a Sennyeyek birtokán a kepéseknek volt még egy kötelezettsége, ugyanakkor azonban több kedvezményt is kaptak. Itt kötelezettségként 6 napot kellett minden kepésnek az év folyamán ingyen dolgozni az uradalomban, vagy ahogy itt nevezték *napot tudni*. Ez tavaszkor, a kalászos aszatólásokor (*szurkáláskor*,) a repcearatáskor telt el. De le lehetett tudni télen is, amikor az uradalom körvadászatot rendezett és szükség volt a hajtókra.

Ilyenkor elment a *kepés hajcsákolni*, s ezt a napot beszámították a 6 napba. Ennek fejében a *kepés* annyi szénakaszálást vállalhatott negyedébe-ötödébe, amennyivel megbírt. „Vót olyan esztendő, hogy huszonhét szeker szénát hordtunk haza a Fizestül. Apám semmi másnak nem örült úgy, mint a szénának. Vállaltam még a jóembereimnek is, akik segítettek levágni meg hazahordani a szénát.”⁵ Ezenkívül télen, amikor megkezdődött az erdőben a favágás, a *kepések* mehetek felébe-harmadába fát vágni.

A Bodrogló egyházi birtokain az első világháborúig ugyanannyi keresztért arattak a *kepések*, mint a grófi és bárói birtokok *kepései*. Az első világháború után azonban itt már a *tizennegyedik* keresztért arattak. A *koszt* is kevesebb volt, mint a többi birtokon. Hetenként kapott itt a *kepés*: 1,— kg só, 1,— kg szalonnát, 0,5 kg húst, 3,— l aratópálinkát, 0,5 l ecetet. Lisztet nem adtak hetenként az egyházi birtokon, hanem az egész aratás idejére egy alkalommal adták ki összesen 13 kg-ot. Ezen felül kapott a *kepés* egy kat. hold föld harmados tengerit, 200 négyszögöl harmados répát. Itt is megvolt az, hogy aki *kepére* jelentkezett jobban adtak neki munkát, mint más szegényembernek.

A nemesi birtokon is más volt a *kepések* bére. Itt rendszerint nem adtak földet részesművelésre, viszont a terményrészesedés magasabb volt, mint a többi birtokon. Igaz, ezért nemcsak az aratást kellett elvégezni, hanem a hordásban, a kereszték asztaghoz szállításában is segíteni kellett. A *kepések* az aratást itt a 8—10. keresztért végezték. A *kosztot* sem fejenként és hetenként kapták, hanem egy hónapra és páronként. Ez így alakult páronként egy hónapra: 60,— kg liszt, 6,— kg szalonna, 1,50 kg só, 2,— kg szappan, 6,— l pálinka. Ha a kaszás félkezese nem a családból került ki, hanem a kaszás fogadta magához, akkor a *kosztjárandóság* egyharmadát adta a kaszás bérként a félkezésének.

Nemcsak a nagybirtokon dolgoztak *kepések*, hanem a Bodrogló egyes falvaiban is az olyan gazdáknál, akiknek 40—60 holdjuk, vagy még több is volt. Bár ezeknek is volt állandó cselédjük, de az aratás sürgős munka lévén, aratáskor 3—6 pár aratót foglalkoztattak. Ide rendszerint azok közül a szegényemberek közül mentek aratni, akiknek volt néhány hold földjük, de *kepére* nem mehetek, mert akkor nem tudták volna learatni a sajátjukat. Így viszont a sajátjuk learatása után még 2—3 hétig vállalhattak munkát a falusi nagygazdáknál.

A nagygazdáknál a munkavállalás *koszt*tal vagy *koszt* nélkül történt meg-egyezés szerint. Ha az arató *koszt*tal vállalta a munkát, ez azt jelentette, hogy a gazda naponta 4 alkalommal adott *koszt*ot, mégpedig reggelit, ebédet, uzsonnát és vacsorát. Ezenkívül vagy a kilencedik, tizedik keresztért arattak, vagy pedig naponta megállapított mennyiségű terményért. (Egy pár általában 50—60 kg terményt kapott naponta.) Ha *koszt*tal és terményért vállalták az aratást, akkor a gazda családjához tartozó emberekkel aratott. Ha *koszt* nélkül vállalta, akkor a hatodik, nyolcadik keresztért vagy 80—90 kg terményért aratott páronként. Ilyenkor kapott a *kepés* egy szekér szalmát is a gazdától, de ha keresztért dolgozott, akkor az *élet* szalmája és töreke is az aratóé volt. A nagygazdák az aratáshoz nem adtak földet részibe és a munka sem tartott náluk addig, amíg a nagybirtokon.

A *kepések* munkáját az aratás ideje alatt az intéző ellenőrizte néhány alkalommal, azonban ez az ellenőrzés nem volt szigorú, hiszen az intézők is tud-

ták, hogy a kepek munkájukat rendszerint jól végzik el, mert nem akarnak sok felesleges munkát végezni.

A nagybirtokon az aratás 5—6 hétig tartott. Ezután tudták meg a kepek, hogy miért is dolgoztak. Az aratás befejezése utáni napon történt a *kepek-keresztek* kijelölése. A kepegazda jelenlétében ezt az intéző, vagy ha ő nem ért rá, akkor a megbízottja, a kerülő, béresgazda vagy valami uradalmi tisztviselő végezte.

A gazda tudta, hogy az általuk learatott táblán hány kereszt van, s abból hány *kereszt* illeti meg a kepeket. Ha nem hitték el a gazdának a kereszt-számot, akkor megszámozták, majd kijelölték a kepek részét. Általában a tábla egyik vagy másik részén jelölték ki egy helyen a kepek számára járó keresztet. Ezeket a keresztet a kepegazda és az elsőkaszás vagy a kepek közül valaki *csóvával* (szalmából vagy zöld növényből készített csomóval jól látható helyen) megjelölte. Amikor a kepek-keresztek kijelölése megtörtént, az uradalom *fogatot* adott a kepeknek és a keperészt a legelőszélre *csomóba* (*asztagba*) hordták. A *behordás* után az uradalom által biztosított cséplőgéppel elcséplették. A cséplést a kepek végezték. Már ott a cséplőgépnél a szalmát és a töreket annyi csomóba rakták, ahányan voltak a bandában. A szemet viszont zsákokban behordták a faluba és vagy a kepegazdánál vagy más helyen tárolták a cséplés befejezéséig, illetve az osztásig. Általában csak az első osztályt hordták be, a másodosztályú magot vagy az ocsut már a gépnél szétmérték vagy eladták.

A cséplés befejezése után került sor a termés szétosztására, a *mérésre*. A mérésnek két fajtáját alkalmazták. Vagy *vékával*, vagy mázsára osztották szét a terményt úgy, hogy a kaszás, kepegazda *két részt* kapott, a félkezes és vízholdó *egy részt*. Ha vékával mérték, akkor vigyáztak arra, hogy valaki meg ne üsse a vékát, nehogy az megrázódjon mikor termés van benne és több ne jusson valamelyiknek. Ha a vékást véletlenül valaki megütötte, akkor kiöntötték belőle a terményt és újra mérték, nehogy valakit megkárosítsanak. A kereszt mindig a terménytől függött. Ha jobb volt a termés és az időjárás, akkor többet, ha rosszabb volt, akkor kevesebbet kerestek. Általában egy kaszás jó termés esetén az 5—6 heti aratás után 12—14 mázsa vegyesterményt (búza, rozs, árpa, zab), egy félkezes pedig 6—7 mázsát keresett, de a rosszabb időszakban is megvolt a 8—10 mázsa, illetve a 4—5 mázsa termés.

Az uradalom mindig a *keperészt* csépleltette először. Ez azért történt így, mert az aratás után is szükség volt a kepekre a cséplésnél, de ide már csak az ment a kepek közül, aki akart.

A Bodrogek nagybirtokain mindenütt csépeltek a kepek, csak a keresztben volt eltérés. A terményjárandóság általában 2—3%-a volt az elcséplett mennyiségnek. Hetenként adták ki a keresztet az uradalom magtárából. Ebből a járandóságból a gépnél dolgozók közül mindenki egyformán részesült, nem tettek különbséget férfi- és nőimunkás között.

Volt olyan uradalom, ahol a cséplés időtartamára ugyanazt a kosztot kapta a cséplőmunkás, mint a kepen. Karcsán például a Sennyey grófok és bárók birtokán a kosztot ugyanúgy mérték hetenként a cséplőmunkásoknak, mint a kepeknek. Annyi változás volt a koszt mérésénél, hogy a kazalmester, az az

ember, aki felelős volt a szalmakazal jó megrakásáért hetenként 0,5 kg szalonnával és 0,5 l pálinkával többet kapott, mint a többi munkás.

Bár az aratás kora hajnaltól késő estig tartó munkát jelentett minden arató számára, mégis került néha alkalom a szórakozásra is. A képesbandában összerültek az idősebbek mellé a fiatalok is, ahol pedig jelen voltak a fiatalok, ott előkerült a játék, a szórakozás is.

Reggel a képesek korán kimentek a földre, de nem mindig lehetett aratni. Ha nagy volt a harmat, meg kellett várni amíg felszárad. Aratás közben többször volt zápor, akkor sem lehetett aratni, meg kellett várni, amíg megszárad a gabona. Ilyenkor a képesek elhúzódtak a hodályba, istállóba amíg esett, s azután meg a szabadban várták, hogy megkezdhessék az aratást. A fiatalok az ilyen kényszerű munkaszüneteket társasjátékkal töltötték el. Minden csapatban volt rendszerint egy tréfamester, aki szinte húzta magával a társaságot. Tréfás temetést, lakodalmi menetet rendeztek, ahol a tréfacsináló mindig talált alkalmat arra, hogy a képesek közül néhányat a többiek nagy derűtségére kifigurázzon. Ezek a tréfák sokszor elég borsosak voltak és a tréfamesternek többször el kellett bújniá addig, amíg a megtréfáltak mérge alábbhagyott, mert másképpen ő húzta volna a rövidebbet.

Különösen akkor indult meg a csipkelődés ilyen alkalommal, ha másik falu képesbandája került melléjük. Akkor azután megkezdődött a két képesbanda tagjai között a tréfákozás, egymás falujánaka kigúnyolása. Amikor pedig beleuntak ezekben a tréfákba előkerültek a mesék, mondák, tréfás történetek. Minden csapatban voltak ugyanis olyan emberek, akik szerettek is, tudtak is mesélni, történeteket jól, színesen előadni. Ezeknek a történeteknek az előadása mindig nagy derűtséget keltett, s ha pedig a bandában levő személyről szólt, nem ritkán az illető személy gúnynevét is eredményezte.

A képesek szórakozásai közé tartozott a bújócskázás is vagy a fiatalabb férfiak között ilyen alkalommal elkerülhetetlen volt a *külábazás* és különböző mutatványok végzése, a virtuskodás. Egyszóval vidáman töltötték azt a kis szabadidőt, amiben részük volt az aratás 5—6 hétig tartó nehéz munkája alatt.

Az aratás megkezdésének szinte ünnepi szokásáról külön kell szólnom. Amikor megkezdték az aratást, illetve amikor kiértek a táblára, a férfiak letették a kaszát, a félkezesek a batyut, fedetlen fővel megálltak és elmondtak egy fohászt. Az aratást sohasem kezdték a hét első napján, hanem mindig a hét második felében. Az első napon nem arattak végig, hanem csak a következő hét hétfőjétől kezdődött igazában a munka. Ez nemcsak a képeseknél volt így, hanem a falusi gazdáknál is. Amikor ki kellett állni a kepe, az intéző szólt a kepegazdának. A képesek pénteken vagy szombaton kimentek délelőtt a határba és vágtak néhány keresztre valót, ezzel az aznapi aratást be is fejezték. Ekkor látogatta meg őket az intéző, és rendszerint a földbirtokos is. A Bodrogköz egyes uradalmaiban szokás volt ilyenkor a tulajdonos, vagy a tulajdonost képviselő intéző *megkötése*. Ez úgy történt, hogy amikor ezek megérkeztek az arató képesekhez, egy félkezes — rendszerint lány — néhány szál terményből kötelet csavart, odament a tulajdonoshoz vagy az intézőhöz és az *életből* csavart kötelet az egyik karjára kötötte. Ha együtt jött az intéző a tulajdonos-

sal, akkor a tulajdonosnak kötötték a kötelet a karjára. Ezután a megkötött *áldomást* fizetett a kepeseknek, amelynek elfogyasztására ott a tábla szélén került sor. Hogy mennyit fizetett a tulajdonos vagy az intéző, az mindig tőlük függött. Adatközlőim szerint az intézők bőkezűbbek voltak, mert hiszen nem a sajátjukat adták. Volt olyan intéző, hogy valóságos mulatságot rendezett a kepeseknek ilyenkor. Ez a szokás sokáig megvolt. Még a termelészövetkezetek megalakulása után is, amikor az arató tagok a kilátogató elnököt és főagronómust ugyanígy megkötötték.

Az aratás befejezését is megünnepelték a kepesek. Az utolsó napon úgy igyekeztek, hogy délre learassák, ami még hátra van. Amikor levágták az utolsó szálat is, hozzákezdték a *koszorú* kötéséhez. Néhány ügyeskezü félkezes és kaszás a terményből szép harangalakú koszorút kötött. Amikor készen voltak, színes szalagokkal is feldíszítették majd egy ágas fára téve a kaszások közül egy elindult elöl, a kepesek pedig a koszorú után felsorakozva nótaszóval mentek az intéző lakása elé. Amikor odaértek, bementek az udvarra és megálltak a tornáccal szemben. Az intéző ilyenkor már családotól ott várta őket a tornácon. A kepesek bevonulása után előrébb lépett vagy a kepelegazda vagy a kepebandából egy másik kaszás és köszöntötte az intézőt, az aratás befejeztével. A *köszöntő* vagy versben hangzott el, vagy prózában. Voltak kepebandák, ahol csak a kepelegazda mondott néhány köszöntő szót, voltak olyan bandák, ahol a saját maguk által írt köszöntőverset mondták el, s voltak olyan bandák, ahol a köszöntővers apáról-fiúra, nemzedékről-nemzedékre hagyományozódott, s azt mondták el. Az alábbiakban két köszöntőverset közlök. Az első ilyen hagyományozódott vers, melyet a karcsai kepepek mondtak el az aratás befejezése után. B. Vajda János, volt elsőkaszás, Kovács Alberttől tanulta, s amíg kepeére járt ezt mondta mindig. A köszöntő így hangzik:

*Koszorút kötöttünk az úr áldásából
Melyet idehoztunk gazdag tárházából
Az Urnak áldását mi most idehoztuk
Tekintetes urunknak ajándéku adjuk*

*Kívánunk Istentől áldást is redja
Tekintetes urunkra, kedves családjára.
Hogy számos évekig boldogan élhessen,
Az örök haláltól soha ne féljen.*

*Búbánat könnyeit soha ne érezze,
Szálljon rá az égből sok áldás, szerencse.
Áldja meg az Isten ezt a szép határt,
Amely adott nekünk bort, búzát, gabonát.*

*De adott az Úristen csapást is népére,
Mert bűnösök vagyunk e földi életbe.
Elégeld meg Uram e földi csapást,
Adjál te népednek bőséges áldást,*

*Hogy ne szenvedjünk soha az inségbe,
És ha majd meghalunk, vigy fel a mennyekbe.*

*Gyertek hát munkások, hogy fejet hajtsunk,
Mert itt áll előttünk tekintetes urunk
Énekeljünk mostan egy szép éneket,
Az ég Urának és istenének!*

A vers elmondása után a kepecsek az udvaron elénekelték a Himnuszt. A Himnusz után az intéző is mondott beszédet. Beszédében áldotta a népet, a szorgos munkát. Amikor befejezte a beszédet és megköszönte a kepecseknek az aratást, elkezdte ő a Szózatot. Amikor végigénekelték közösen, akkor lejött a tornácról és a gazdával meg a köszöntővel kezét fogott. A versmondónak rendszerint adott 5 pengőt, a többieket pedig megkínálta egy pohár pálinkával. A kepecsek a koszorút bevitték az intéző irodájába. Ekkor már készen volt az intézőnél a cédula, melyben rendelkezett, hogy a kulcsár mennyi kenyeret, szalonnát, pálinkát adjon ki a kepecseknek. A kepecsek pedig a rakodóban kepecsbált csináltak. Cigány is került hozzájuk és mulattak, táncoltak ameddig jólesett, rendszerint reggelig. Volt a Bodrogközben olyan uradalom is, ahol a befejezéskor birkát vágatott az uraság, illetve az intéző és paprikást főzetett a kepecseknek. Persze ez csak ott volt, ahol a kepecsek is igényt tartottak rá. A legtöbb helyen azonban a birkahús helyett szalonnát kértek.

A második verses köszöntőt amelyet az alábbiakban közlök, adatközlőm szerint Vajdácskán írta néhai id. Lovas József. Karosi adatközlőm néhai Molnár István tőle tanulta. Maga a vers így hangzik:

*Tekintetes úrnak hű tiszteletére,
Az Isten áldását kívánjuk fejére.
Lakozzék szívében az igaz bölcsesség,
A bölcsesség mellett fényüljön dicsőség.*

*A dicsőség és a könnyөрületesség,
Ezeket ölelje a drága egyesség.
Kedves legyen önnek a napnak járása,
Hajnali kelése és lenyugovása.*

*Örvendeztесе meg az Urnak áldása,
Meg az aratóknak szive kívánsága.
Ezért mondjuk együtt, az Isten éltesse,
Boldogítsa jóban családjá, hitvese.*

*Legyen sok sikere a hivatalába,
Áldás és szerencse kövesse sarkába,
Végezetre pedig azt is megismétlem,
Egy kis áldomással, hogy megembereljen.*

*Ne sajnálja tőlünk a kis fáradságát,
Fenekeltesse ki pálinkás hordóját,
Hogy mink is boldognak érezzük magunkat,
Éltesse az Isten a tekintetes urat.*

Itt nem énekeltek a vers befejezése után, hanem csak megéljeneztek a versmondót és az intézőt. Ezután az intéző itt is megköszönte a kepesek köszöntőjét és megvendégelte őket, kepesbált rendezett, mely hajnalig tartott.

Befejezésül néhány dalszöveget közlök, melyeket akkor énekeltek a kepesek, amikor vitték be a koszorút az uradalomba. Akkor ugyanis egész úton nótáztak, míg az intéző lakásáig nem értek, majd a koszorú átadása után, amikor megvendégelte őket az intéző, reggelig tartott a mulatozás, a nótázás. Előkerültek a szebbnél-szebb dalok, de ekkor már nemcsak az aratással kapcsolatosak. Az aratással kapcsolatos leggyakrabban énekelt dalszövegek az alábbiak:

1.

*Le van a búza aratva,
Keresztbe is van már rakva.
Ahány szem van egy keresztbe,
Annyiszor jussak eszedbe.*

2.

*Búza, búza, búza, de szép tábla búza.
Kihajlik, kihajlik, a górósi nagy útra.
Ki fogja azt learatni, ha el fogok masérozni?
Szeretóm a Marcsa, az a piros, barna.*

3.

*Jaj, de sokat arattam a nyáron,
Keveset háltam az ágyon,
Vesd meg hát rózsám a csipkés ágyadat,
Hadd aludjam ki rajta magamat.*

*Jaj, de sokat arattam keresztbe,
nem tudom hány van ezerbe,
Amennyi szál van ezer keresztbe,
Annyiszor jussak rózsám eszedbe.*

4.

*Már Kiskarcsán, már Kiskarcsán nincs több legény csak három,
Az is elment, az is elment a kepe a nyáron
Majd mikor az aratásnak vége lesz,
A legszebbik, a legcsinosabbik az én vőlegényem lesz.*

*Már Kiskarcsán, már Kiskarcsán nincs több kislány csak három,
Az is elment, mind a három elment félkezesnek a nyáron.
Kék pántlika van a karcsú derekán,
Jaj, de szépen, jaj, de gyönyörűen hajlik a marok után.*

5.

*Árpa, árpa, de rövid a szára,
Ez a kislány jaj, de nagyon árva.
Megteszem, hogy nem lesz olyan árva,
Aratásra én leszek a párja.*

6.

*Megérett a búzakarcs le lehet aratni,
Szégyen már egy barnalánynak legény után járni,
En nem jártam, nem is fogok soha,
Van már nekem szép szeretőm Karcsa falujába.*

7.

*Sokat arattam a nyáron,
Keveset aludtam ágyon,
Hol erdőben, hol mezőben,
Hol a tarló közepében.*

8.

*Sej, haj, haj, haj, lemegyek az Alföldre aratni,
Elviszem a babám markot szedni,
Zöld a búza, gyöngyharmat az alja,
Sej, haj, haj, haj, nem bírja a babám gyenge karja.*

9.

*Már mindlunk learatták a búzát
Elvágta a kis pacsirta fél szárnyát
Kis pacsirta búsul a párja után,
Én is búsulok a magamé után*

10.

*Sej, haj, leveles a báró kertje, leveles,
Kinek nincsen szeretője, most keres,
Nekem sincsen, most akarok keresni,
Sej, haj, még az este vele fogok beszélni.*

*Sej, haj, ne feküdj a szénaboglya tövébe,
Körül van az rózsafával ültetve,
Készebb volnék száz rózsafát kívágni,
Sej, haj, mint tetőled kisangyalom elválni.*

(Az utolsó dalt csak akkor énekelték a koszorú bevitelkor, ha a kepések a pácini határban fejezték be az aratást és nem az intézőnek vitték a koszorút, hanem a bárónak. Amikor a bárókertbe értek, a kastély elé, ott kezdték el ezt a dalt és énekelték addig, amíg a kastély udvarára nem értek.)

Ma már mindez a múlté. A felszabadulással megszűnt a kepésélet, a technika fejlődése pedig megszüntette a kézi aratást is. A fiatalok közül igen sokan vannak, akik még nem vettek kezükbe kaszát, nem tudnak kaszálni. Régen viszont a felnőtté válásnak eszköze volt a kasza. A fiúk közül az számított felnőttnek, annak volt helye a legények között, aki a kaszálásban is megállta a helyét.

Azóta sokat változott, fejlődött a világ. A „vagyok olyan legény, mint te, vágok olyan rendet, mint te...” korszak letűnt. Megváltozott a paraszti élet is, azonban nem árt néha emlékezni a régre, a nehezebb életre, hogy jobban meg tudjuk becsülni a márt. Ezzel a szándékkal írtam dolgozatomat is. Emlékeztetni akartam.

JEGYZET

1. *Nagy Géza*: Az 1898-as karcsai földosztó mozgalom története. Borsodi Történelmi Évkönyv IV. Miskolc 1973. 94.
2. *Nagy Géza* i. m. 100.
3. B. Vajda János közlése.
4. B. Vajda János közlése.
5. B. Vajda János közlése.

*LEBENSWEISE UND ARBEITSORGANISATION DER
ERNTEARBEITER IM BODROGKÖZ*
(Auszug)

Nach dem Aufheben der Lehnsarbeit gingen die Grossgrundbesitzer im Bodrogeköz bei der Bewirtschaftung ihres Besitzes zur Lohnarbeit über. In Haus und Hof arbeitete das Gesinde. Zu dringenden Arbeiten — wie auch die Ernte —, die das Gesinde wegen anderweitiger Beschäftigung nicht erledigen konnte, wurden aus den Dörfern Erntearbeiter angeworben. Eine besondere Art von Erntearbeitern finden wir im Bodrogeköz, „kepés“ genannt. Sie waren Saisonarbeiter, die auf den grossen Gütern gegen Naturalien die Ernte einbrachten.

Ihre Arbeit und ihr Lohn wurden vertraglich festgelegt. Der Vertreter des Grundbesitzers, der Inspektor und der Leiter der Erntearbeiter unterschrieben als erste den Vertrag, dann liess ihn der Leiter der Arbeiter von jedem Erntearbeiter unterschreiben. Laut Vertrag bestand der Lohn der Erntearbeiter aus zwei Teilen: 1. Ein bestimmter Teil des abgeernteten Getreides. Das gemähte Getreide wurde kreuzweise gelegt. Die Arbeiter bekamen jedes dreizehnte bzw. vierzehnte Kreuz. 2. Wöchentlich bekamen sie ein bestimmtes Quantum an Lebensmitteln Kost genannt. Das waren Mehl, Speck, Fleisch, Salz und Schnaps.

Die Erntearbeiter ernteten paarweise. Ein Schnitter (immer ein Mann) und eine Binderin (meistens eine Frau) bildeten ein Paar. Die Binderin wurde auch „Einhändige“ genannt. Geerntet wurde vom frühen Morgen bis zum späten Abend. Auf dem Felde wurde gefrühstückt, mittaggegessen und gependert.

Am letzten Erntetag wurde aus Ahren ein Kranz geflochten und mit Gesang der Herrschaft überreicht. Danach veranstaltete die Herrschaft ein Fest für die Erntearbeiter.

Nach Beendigung der Ernte wurde das verdiente Getreide gedroschen. Nach den Drescharbeiten verteilten die Arbeiter unter sich die Körner und das Stroh. Die Binderin dekam die Hälfte des Verdienstes eines Schnitters. In einem Sommer (5—6 Wochen) konnte ein Erntearbeiter bei guter Ernte 12—14 Doppelzentner Mischgetreide verdienen, bei schlechter Ernte 8—10 Doppelzentner. Die Binderin bekam die Hälfte von dem.

Wenn der Erntearbeiter wollte, konnte er danach bei der Herrschaft bei den Drescharbeiten helfen. Auch für diese Arbeit bekam jeder Kost und 2—3% des Drusches. Diese 2—3% wurden unter der Dreschmannschaft (18—20 Personen) verteilt. Das Getreide wurde wöchentlich aus der Kornkammer des Grundbesitzers ausgegeben. Die Erntearbeit war sehr schwer, aber der arme Mann musste sie leisten, wenn seine Familie nicht ohne Brot bleiben wollte.

Géza Nagy